

CONSTITUȚIA ISRAELULUI ȘI DREPTUL LA LIBERTATEA DE RELIGIE

Conf. univ. dr. Cătălina MITITELU

Universitatea Ovidius din Constanța

ovidiumis@yahoo.co.uk

ABSTRACT: The Constitution of Israel and the Right to Freedom of Religion.

The right to freedom of religion was also expressly provided for in the Declaration of Independence of the State of Israel of May 14, 1948, which had and still has a constitutional value.

This fundamental human right - provided both by *jus divinum* and *jus naturale*, as well as by *jus scriptum* - was also reaffirmed in the text of some fundamental laws that have a constitutional character, such as, for example, the Law on „human dignity and freedom”, from 1992; The Law on Freedom of Profession, from 1994, etc.

A first collection of these fundamental laws, with constitutional value, was published under the name „Constitution of Israel” in 1958. All these fundamental laws, accompanied by amendments and additions to their text, were included in this Constitution. The fundamental human rights and freedoms are provided for in the first place in this Constitution, among which the freedom of religion occupies a dominant place.

Keywords: *human dignity, human right, freedom of religion, fundamental law*

Preambul

Despre seminția „*Neamului*” ales, adică a poporului israelian, se știe că profetul Moise a înzestrat-o cu o „*Compilație de cinci cărți*”¹ încă „dinainte de epoca davidică”, și că, după captivitatea babilonică (538 î. Chr.), „*Pentateuhul*” a devenit sinonim cu „*Tora*” (Legea).

Codificarea acestor legi – care au un pronunțat caracter religios-moral – într-un „*Corpus*” numit „*Torah*”², s-a identificat deci „cu numele lui

1 S. Navot, *Constitutional Law of Israel*, Netherlands, Ed. Kluwer Law International, 2007, p. 35.

2 *Mosaic Legislation*, <https://www.newadvent.org/cathen/10582c.htm> (accesată 19.08.2023).

Moise”, adică al profetului Moise (mileniul II î. Chr.), care a scos poporul evreu din robia egiptenilor și l-a condus prin pustiul Canaanului timp de 40 de ani până în Țara Sfântă de astăzi.

Mărturiile biblice și istorice ne spun că evreilor li s-a recunoscut dreptul la religie chiar și de unii dintre ocupanții pământului lui Israel (Eretz-Israel), ca, de exemplu, împărații Cyrus al II-lea cel Mare (559-529 a. Chr.), Alexandru cel Mare (336-323 a. Chr.)³, Antioh al V-lea Eupator (164-162 a. Chr.) (cf. 1. Macabei 6, 59).

Despre regele seleucid Antioh al V-lea Eupator, pe a cărui diademă scria că fusese întronizat de „Zeus olimpiianul”⁴, se știe că a îngăduit iudeilor – în urma Tratatului de pace între Imperiul seleucid și Iuda – „să trăiască după datinile lor, ca și mai înainte” (1 Macabei 6, 59), adică după Legea lor mozaică. După afirmația bibliștilor, această mărturie veterotestamentară privește și libertatea religioasă⁵.

Este într-adevăr vorba despre o libertatea religioasă de care evreii aveau să se bucure după o aprigă „persecuție de trei ani”, instrumentată de generalii regelui Antioh al IV-lea Epifanes, tatăl lui Antioh al V-lea Eupator, și care, printre altele, pustiiseră „cel mai sfânt loc al Iudaismului”, adică Templul sfânt din Ierusalim, care pentru evrei reprezenta și reprezintă „locul prezenței lui Dumnezeu”⁶.

Dreptul la libertatea de religie⁷ a fost prevăzut atât în Declarația de independență a statului Israel din anul 1948, cât și în textul unor Legi fun-

3 N. V. Dură, „The Right to Freedom of Religion during of Emperors Cyrus “the Great” (559-529 BC) and Alexander “the Great” (336-323 BC)”, în *Studii filosofice*, I, nr. 2, 2015, pp. 231-242; N. V. Dură, „Dreptul la libertatea de Religie. De la Edictul împăratului Cyrus al II-lea (cel Mare), prima „Cartă a drepturilor omului”, până la „Tratatul instituind o Constituție pentru Europa””, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, vol. 10, nr. 2, 2022, pp. 35-72.

4 E. T. Newell, „The Seleucid Mint of Antioch”, în *American Journal of Numismatics*, vol. 51 (1917), p. 33.

5 *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod*, București, Ed. I.B.M.B.O.R., 2001, p. 1398.

6 F. Daniel, *Teologie și martiriu în Cărțile Macabeilor*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2021, pp. 153-154.

7 A se vedea N. V. Dură, „Rules of national and international law prohibiting all forms of discrimination based on religion or religious belief”, în *Annales Canonici*, 12 (2016), pp. 45-64; N. V. Dură, „The Right to Religion: Some Consideration of the Principal International and European Juridical Instruments”, in vol. *Religion and Equality. Law in conflict*, ed. by W. C. Durham Jr., D. Thayer, UK, Routledge, 2016, pp. 15-24.

damentale, care din anul 1958 fac parte din corpus-ul Constituției Israelului.

În ambele texte, sintagma „dreptul la libertatea religioasă” a fost percepută și exprimată în termenii care trimit nu numai la „Statutul pentru libertatea religioasă din anul 1786” din SUA, ci și la principalele instrumente internaționale privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Libertatea religioasă. De la principiile religios-morale enunțate de legea mozaică, la normele prevăzute de Constituția Israelului (1958)

Unele dintre principiile de bază ale corpus-ului de „*Basic Laws*” (Legi fundamentale) - care alcătuiesc textul Constituției statului Israel, de astăzi, - își găsesc temeiul lor în legea mozaică, adică a profetului Moise, legiuitorul poporului evreu, și anume în cele patru Cărți ale Pentateuhului (*Exod, Levitic, Numeri și Deuteronom*).

După afirmațiile literaturii de specialitate, „întregul text al Pentateuhului îl atestă pe Moise drept autor, iar Biserica, în deplină concordanță cu tradiția și școlile rabinice, a omologat această atestare încă din era apostolică”⁸.

„*Legea lui Moise*” a avut un real impact nu numai în arealul geografic, spiritual și cultural al Israelului, ci și asupra gândirii unor teologi, filosofi, juriști, sociologi, istorici și din spațiul geografic european. Unul dintre aceștia a fost și John Locke (1632-1704), teolog și filosof de formație, în ale cărui lucrări se poate identifica și impactul învățăturilor religios-morale ale Legii mozaice⁹. De exemplu, într-una din acestea¹⁰, John Locke afirmă că toți oamenii au fost creați egali, așa cum ne atestă textul biblic (cf. Geneză 1, 26-28).

Autorii Declarației de independență a Americii britanice, din 4 Iulie 1776, au avut și ei – prin filiera calvinistului John Locke – sursa lor de inspirație în textul revelat al Bibliei, de unde și faptul că până și Declarația de

8 B. Valeriu Anania, *Introducere la Pentateuh*, în *Biblia sau Sfânta Scriptură...*, p. 19.

9 D. Lucci, *The Law of Nature, Mosaic Judaism, and Primitive Christianity in John Locke and the English Deists*, <https://er.ceres.rub.de/index.php/ER/article/view/8354/7703> (accesată 12.09. 2023).

10 A se vedea, J. Locke, *The Reasonableness of Christianity as Delivered in the Scriptures*, ed. J. C. Higgins-Bidle, Oxford, Clarendon Press, 2000.

independență a Statelor Unite ale Americii (4 iulie 1776, Philadelphia)¹¹ invocă mărturia Legii mozaice.

Dispozițiile de principiu care privesc drepturile și libertățile omului, îndeosebi dreptul la libertatea de religie¹², au fost afirmate și în „Statutul Virginiei pentru libertatea religioasă” din 1786 (SUA)¹³.

Prima Adunare constituantă a statului Israel întrunită în anul 1949 a declarat intenția de a trece la „formularea imediată a unei Constituții pentru renăscutul Cămin Național al evreilor”¹⁴.

Până la promulgarea acestei Constituții, care a avut loc în anul 1958, sub forma unui „Corpus” de legiuiri fundamentale, Declarația de independență a statului Israel din anul 1948 a continuat să fie „considerată preambulul Constituției țării”, deși „în mod oficial, nu i s-a dat niciodată statutul de legislație”¹⁵.

„Legile fundamentale (Basic Law)”, alcătuite de Knesset (Parlament), au continuat să aibă aceeași valoare și putere constituțională și după promulgarea Constituției, ceea ce a făcut ca acestea să constituie un izvor întregitor cu valoare constituțională.

Textul Declarației Universale a Drepturilor Omului (New York 1948) a fost inspirat din „Declarația drepturilor omului și a dreptului natural”, publicată de un grup de juriști și filosofi umaniști, de credință mozaică și creștină, în care se făcea referire expresă la „drepturile persoanei umane” și la „demnitatea ei”, la „dreptul la viața veșnică”, la „drepturile și libertățile

11 Declarația de independență (adoptată în unanimitate de Congres, la 4 iulie 1776, la Philadelphia), <https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/declarac89bia-de-independenc89bc483.pdf> (accesată 12.10. 2023).

12 Despre statutul juridic și conținutul acestei libertăți a se vedea pe larg la N. V. Dură, „Dreptul la demnitate umană (dignitas humana) și la libertate religioasă. De la „Jus naturale” la „Jus cogens””, în *Analele Universității Ovidius*. Seria: Drept și Științe Administrative, nr. 1, 2006, pp. 86-128; N. V. Dură, C. Mititelu, „The Freedom of Religion and the Right to Religious Freedom”, in vol. *SGEM Conference on Political Sciences, Law, Finance, Economics & Tourism*, vol. I, 2014, Albena, pp. 831-838; N. V. Dură, C. Mititelu, „The right to Freedom of Religion in the Jurisprudence of the European Court”, in *Journal of Danubius Studies and Research*, vol. IV, nr. 1/2014, pp. 141-152.

13 N. V. Dură, „The Right to the Guarantee and Ensurance of Religious Freedom from “The Statute for Religious Freedom” of 1786 to the “Declarations” Issued during the UN Session of 2019”, in *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, vol. 15, no. 1, 2021, pp. 117-127.

14 *Israel's written Constitution*, Second Edition, Haifa, Aryeh Greenfield - A. G. Publications LTD., 1995, p. 3.

15 *Ibidem*, p. 4.

omului”, care depind de relația lui cu Dumnezeu¹⁶ etc. Astfel încât se poate spune că prezența unor principii ale legii mozaice este o realitate peremp-torie, de care, principal, aveau să țină seama și autorii Convenției europene a drepturilor omului¹⁷.

Cât privește dreptul la libertatea religioasă, unul din drepturile fundamentale ale omului, prevăzut în textul principalelor instrumente juridice internaționale și europene¹⁸, acesta a fost înscris atât în textul Declarației de independență, din 14 Mai 1948, care are o valoare constituțională, cât și în cel al „Constituției Israelului din anul 1958”¹⁹ cu „Amendamentele” ulterioare.

În literatura de specialitate se afirmă că Israelul nu ar avea o Constituție scrisă, ci „un sistem de legi și drepturi fundamentale”, și că, „în lipsa unei Constituții scrise Curtea Supremă a dobândit puterea de control judiciar”²⁰.

Într-adevăr, „ordinea constituțională a Israelului se bazează pe o multitudine de legi fundamentale”²¹, care constituie de fapt acel „corpus” de legi al Constituției statului Israel din anul 1958. În Israel nu există forme jurisdicționale de control al constituționalității legilor²², ca, de exemplu, în

16 N. V. Dură, „The Universal Declaration of Human Rights”, in *EIRP Proceedings*, Vol. 10, Galati, Danubius University Press, 2015, pp. 240-247.

17 C. Mititelu, „The European Convention on Human Rights”, in *10th Edition of International Conference The European Integration – Realities and Perspectives*, Danubius University Press, Galati, 2015, pp. 243-252; F. Brașoveanu, „International protection of human rights”, în *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, vol. XII, Issue 2 /2012, pp. 135-137; C. Anecitoae, *Elemente de drept internațional. Note de curs*, Bucuresti, Ed. Bren, 2010, pp. 45-55.

18 N. V. Dură, C. Mititelu, *Principii și norme ale Dreptului Uniunii Europene privind drepturile omului și protecția lor juridică*, Constanța, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, 2014, pp. 49-66; C. Anecitoae, F. Brașoveanu, „Considerații privind combaterea discriminării la nivel european”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, vol. 10, nr. 2 (2022), pp. 99-110; F. Brașoveanu, „Considerations regarding the protection of human rights at european level”, în *Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice*, nr. 3, 2015, pp. 27-34.

19 *Israel’s Constitution of 1958 with Amendments through 2013*, <https://faolex.fao.org/docs/pdf/isr129765.pdf>

20 *Constitution for Israel*, https://knesset.gov.il/constitution/ConstIntro_eng.htm (accesată 2. 09. 2023).

21 *Constitution for Israel ...*

22 S. Cobăneanu, E. Raicu, „Originea și evoluția instituției controlului constituționalității legilor”, în *Revista Națională de Drept*, nr. 8, 2008, p. 50.

cazul României, prin Curtea Constituțională. Curtea Supremă a statului Israel este îndreptățită să examineze, din punct de vedere juridic, actele normative adoptate de Parlament și să decidă dacă acestea încalcă sau nu drepturile omului.

Printre altele, în Declarația de independență a statului Israel – adoptată în ziua de 14 Mai 1948 în cadrul unei Sesiuni festive a Adunării Poporului – se preciza că în curând „Constituția va fi adoptată de Adunarea Constituantă”²³, lucru care se va întâmpla abia în anul 1958.

În prima parte a acestei Declarații se face mențiune la „Eretz-Israel [Țara lui Israel, Palestina] ... locul de naștere al poporului evreu. Aici s-a conturat identitatea lor spirituală, religioasă și politică. Aici au ajuns mai întâi la statutul de stat, au creat valori culturale de semnificație națională și universală și au dat lumii eterna Carte a Cărților”²⁴.

Această identitate religioasă și spirituală are ca temei și mărturie Biblia Vechiului Testament, adică eterna Carte a Cărților care a conferit poporului evreu și „dreptul la renașterea națională și propria sa Țară”, așa după cum a fost proclamat de Primul Congres Sionist, întrunit în anul 1897 de „Părintele spiritual al Statului evreu Theodor Herzl”²⁵.

Acest drept la renaștere națională al poporului evreu fusese enunțat încă din anul 1917 prin „Declarația de la Balfour”, în baza cărei Liga Națiunilor „a dat o consfințire internațională relației istorice între poporul evreu și Eretz-Israel și dreptul poporului evreu de-aș construi Căminul Național”²⁶.

Conștientizarea omenirii asupra atrocităților săvârșite de naziști în timpul celui de-al doilea Război mondial – care au dus la uciderea a peste 6 milioane de evrei – a determinat Adunarea Națiunilor Unite ca la 29 noiembrie 1947 să adopte o Rezoluție prin care se cerea „înființarea unui Stat evreu în Eretz-Israel”²⁷. În consecință, în ziua de 15 mai 1948 „membrii ai Consiliului Poporului, reprezentanți ai comunității Eretz-Israel și ai mișcării Sioniste”, au declarat constituirea unui „Guvern provizoriu al Statului Israel”²⁸.

23 *The Declaration of the Establishment of the State of Israel*, <https://www.gov.il/en/Departments/General/declaration-of-establishment-state-of-israel> (accesată 16.08.2023).

24 *Ibidem*.

25 *Israel's written Constitution, ...*, p. 6.

26 *Ibidem*.

27 *Ibidem*, p. 7.

28 *Ibidem*.

Cu același prilej membrii Adunării Constituante au declarat că „Statul Israel ... va asigura egalitatea totală a drepturilor sociale și politice tuturor locuitorilor săi, indiferent de religie, rasă sau sex; va garanta libertatea religiei, conștiinței, limbii, educației și culturii; va proteja Locurile Sfinte ale tuturor religiilor; și va fi fidel principiilor Cartei Națiunilor Unite”²⁹.

Această secțiune a Declarației – așa cum spunea și prof. Emanuel Gutmann – „este cea mai importantă”, deoarece „dă expresie principiilor și liniilor directe de bază ale politicii israeliene”³⁰. Totodată, domnia sa afirma că „noțiunea de libertate religioasă este lipsită de sens dacă nu implică libertate pentru fiecare religie”³¹.

În ceea ce privește „Constituția pentru Statul Israel”, juriștii israelieni fac trimitere la „Rezoluția Harari”, adică la Hotărârea luată de Parlamentul (Knesset) israelian în anul 1950, conform căreia i se încredința „Comitetului Constituțional, Legislativ și Judiciar” al Parlamentului sarcina de a pregăti „un Proiect de Constituție”, care trebuia să fie redactat „capitol cu capitol în așa fel încât fiecare (capitol n.n.) să constituie o lege fundamentală separată”³². Și, la terminarea redactării, „toate capitolele vor fi combinate în Constituția statului”³³.

„Knesset”-ul a adoptat numeroase „Legi fundamentale”, totuși, numai două au un caracter eminent constituțional, și anume legea „Demnitatea umană și libertatea (Human Dignity and Liberty)”, din anul 1992, și „Libertatea profesiei (Freedom of Occupation)”, adoptată în anul 1994.

Despre aceste două „Legi fundamentale” s-a afirmat că acestea au provocat o adevărată „Revoluție constituțională”, fiindcă „aceste legi au introdus protecția constituțională a drepturilor omului, deși nu a tuturor drepturilor”³⁴. Dar, ambele legi încep cu prevederea că, „drepturile fundamentale ale omului în Israel se bazează pe recunoașterea valorii omului, a caracterului sacru al vieții umane și al libertății și vor fi respectate în spiritul principiilor din Declarația de înființare a statului Israel”³⁵.

29 *The Declaration of the Establishment of the State of Israel ...*

30 E. Gutmann, *Establishment of Israel: Analysis of Israel's Declaration of Establishment*, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/analysis-of-israel-s-declaration-of-establishment> (accesată 22.09. 2023).

31 *Ibidem*.

32 *Ibidem*.

33 *Ibidem*.

34 *Ibidem*.

35 *Ibidem*.

De altfel, „de atunci”, adică din anii 1992 și 1994, dreptul israelian „a inclus nu numai principiile dreptății, libertății, libertății de religie, conștiință, limbă, educație și cultură și egalitatea totală a drepturilor sociale și politice pentru toți cetățenii, indiferent de religie, rasă și sex, dar și principii constituționale care recunosc libertatea și suveranitatea tuturor ființelor umane și sfințenia vieții umane”³⁶.

Recunoașterea acestui caracter sacru al vieții umane și al libertății de către legiuitorul din Israel, care este „*Stat evreiesc și democratic (Jewish and democratic State)*”³⁷, ne confirmă faptul că, pentru acesta, Omul este creația lui Dumnezeu³⁸, și, implicit, acesta este în primul rând subiect al lui *Jus divinum*, *Jus naturale*³⁹ și apoi al lui *Jus humanum (scriptum)*, așa cum se precizează și în „Declarația drepturilor omului și a dreptului natural”⁴⁰.

În conformitate cu prevederile textului constituțional din 1958, revizuit în 2018, „drepturile fundamentale ale omului în Israel se bazează pe recunoașterea valorii ființei umane, a sfințeniei vieții umane și a principiuului că toate persoanele sunt libere; aceste drepturi vor fi susținute în spiritul principiilor enunțate în Declarația de înființare a statului Israel. (*Legea fundamentală: demnitatea umană și libertatea* (1992), Sec. 1; *Legea fundamentală: Libertatea profesiei* (1994), Sec. 1)”⁴¹.

Cât despre libertatea religioasă, Constituția revizuită prevede că „pământul Israelului este patria istorică a poporului evreu, în care a fost înființat statul Israel. ... (*Legea fundamentală: Israel - Statul Național al*

36 *Ibidem*.

37 În termenii aceștia s-a pronunțat legiuitorul israelian în ambele Legi fundamentale (1992 și 1994).

38 A se vedea N. V. Dură, „The ‘Man’ and His Creation in the Perception of ‘Creationism’ and ‘Evolutionism’. Contributions of ‘Christian Philosophy’”, in *Philosophical-Theological Review*, no. 4, 2014, pp. 9-27.

39 N. V. Dură, „Despre Drept și natura sa”, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, VI (2002), nr. 1, pp. 60-64; N. V. Dură, „Despre, Jus naturale”. Contribuții filosofico-juridice”, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, Anul XVIII, nr. 1, 2014, pp. 39-52; N. V. Dură, „The Right and its Nature in the Perception of the Roman Jurisprudence and of the Great Religions of the Antiquity”, in vol. *LUMEN: Rethinking Social Action. Core Values*, coord. A. Sandu et al., Bologna, Medimond, 2015, pp. 517-524.

40 *Human rights and natural law*, <https://en.unesco.org/courier/2018-4/human-rights-and-natural-law> (accesată 12.08. 2023).

41 *Constitution of Israel 1958, as amended to 2018*, <https://constitutions.unwomen.org/en/countries/asia/israel?provisioncategory=220e100a2e344a4c9fb4571bf85fd1b0> (accesată 25.09. 2023).

Poporului Evreu (2018), Sec. 1)⁴², și că „puterea judecătorească” este asigurată și de „o Curte religioasă (*beit din*); ... (*Legea fundamentală: Justiția* (1984), Sec. 1)⁴³.

Așadar, în Israel, conform prevederilor constituționale, „puterea judecătorească” este exercitată și de o „Curte religioasă”, realitate pe care nu o aflăm în Statele europene.

În *Legea fundamentală* din 1992 se prevede că „scopul acestei Legi este de a proteja demnitatea și libertatea umană, pentru a stabili într-o Lege fundamentală valorile Statului Israel ca stat evreu și democratic. (*Legea fundamentală: demnitatea umană și libertatea* (1992), Sec. 1A)⁴⁴.

Prin urmare, valorile Statului Israel sunt „demnitatea și libertatea umană”, care fuseseră consacrate *ab antiquo* de Legea mozaică.

Referitor la „Libertatea de Religie”⁴⁵, remarcăm faptul că, potrivit afirmațiilor unor juriști israelieni, libertatea de religie precedă libertatea de conștiință⁴⁶, deoarece aceasta este într-adevăr „fons” și „fundamentum” al celorlalte drepturi și libertăți ale omului⁴⁷, și are deci o identitate proprie. În consecință, libertatea religioasă nu poate fi înscrisă în aria „libertății de conștiință”.

După afirmația profesorului Emanuel Gutmann, „conștiința și credința” sunt implicate „în respectarea libertății de religie”⁴⁸, deoarece actul de credință este întâi de toate conștientizat în forul intern al fiecărui om, adică în conștiință (συνείδησις) acestuia, care în Noul Testament, adică în „Legea Nouă”, este percepută ca fiind o lege morală naturală⁴⁹ înscrisă de

42 *Ibidem*.

43 *Ibidem*.

44 *Ibidem*.

45 E. Gutmann, *Establishment of Israel: Analysis of Israel's Declaration ...*

46 N. V. Dură, „The Right to the “Freedom of Conscience”, Legal Basis for the Educational and Missionary Activity of Religious Denominations”, in *Ecumeny and Law*, vol. 5, 2017, pp. 147-170; N. V. Dură, „About the Freedom of Religion and the Laicity. Some Considerations on the Juridical and Philosophical Doctrine”, in *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, vol. 13, no. 4, 2019, pp. 156-164.

47 N. V. Dură, „Dreptul la libertatea de Religie, „fons” și „fundamentum” al celorlalte libertăți ale omului”, în *Legea și viața*, nr. 12, 2014, pp. 7-12.

48 E. Gutmann, *Establishment of Israel: Analysis of Israel's Declaration ...*

49 N. V. Dură, „Loi morale, naturelle, source du Droit naturel et de la Morale chrétienne”, în vol. *La morale au crible des religions*, coord. M. Th. Urvoy, Éditions de Paris, 2013, pp. 213-233.

Dumnezeu „în cugetul și în inima” omului (Ev. 8, 10). Apoi, de îndată ce suntem „fii ai lui Dumnezeu prin credință” (Gal. 3, 26), această credință nu mai poate fi judecată „de o altă conștiință”, ci de „libertatea mea (ἐλευθερία μου)” (1Cor. 10, 29).

Dreptul inerent oricărei credințe religioase să se exteriorizeze în spațiul public este adevărat de „conștiință”, deoarece ea este cea care ne poate da prima „mărturie” (Rom. 2, 15), „care este mai mult decât mărturia legii”⁵⁰, fiindcă numai ea este „judecătorul nemitarinic” al faptelor noastre (Ioan 8, 1-8).

În Israel, „religia deține un statut oficial”⁵¹, și se bucură de un regim privilegiat din partea Statului și din punct de vedere juridic. Despre acest „statut oficial” ne dau mărturie și unele Hotărâri ale Curții Supreme a statului Israel, care „au extins în mod semnificativ libertatea religioasă prin includerea în ea a libertății de religie. Astfel, instanțele au hotărât că atât libertatea religioasă, cât și libertatea de religie, la care au dreptul atât cetățenii, cât și rezidenții, sunt valori primordiale în Israel – care își au originea în statul de drept (în sensul său substanțial) și în hotărârile instanțelor”⁵².

Constituția din 1958 și dreptul la libertatea de religie

Constituționaliștii israelieni afirmă că, „din ziua de 14 Mai 1948”, când „membrii Consiliului s-au întrunit și au declarat întemeierea Statului Israel”⁵³, „Declarația de Independență a inclus o prevedere privind alegerea unei „Adunări Constituante” care a fost însărcinată cu elaborarea unei Constituții”⁵⁴.

Încă din prima sa Sesiune, din 17 Februarie 1949, „Adunarea Constituantă” – aleasă de „Consiliul de Stat provizoriu”, care ulterior s-a dizolvat – a decretat o „Lege tranzitorie”, în temeiul căreia respectiva „Adunarea Constituantă” s-a transformat în „First Knesset”⁵⁵, adică primul Parlament al Statului Israel.

Cu același prilej, acest Parlament a fost împuternicit să redacteze o Constituție pentru Israel, „dar datorită disputelor politice dintre diferitele

50 I. Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, București, Ed. IBMBOR, 1995, p. 103.

51 E. Gutmann, *Establishment of Israel: Analysis of Israel's Declaration ...*

52 *Ibidem*.

53 S. Navot, *Constitutional Law of Israel*, ..., p. 35.

54 *Ibidem*.

55 *Ibidem*.

partide cu privire la caracterul politic al Statului, „Knesset”-ul n-a putut decide asupra unei versiuni acceptabile a unei Constituții”⁵⁶.

De altfel, de-abia în anul 1951 Parlamentul (Knesset-ul) a împuternicit „Comisia pentru Constituție, Lege și Justiție în vederea pregătirii unui proiect de Constituție a statului”⁵⁷. Dar, în cele din urmă, Parlamentul a decis ca, în virtutea „puterii sale constituante” – împuternicire cu care fusese înzestrat în temeiul Declarației de independență a statului Israel – „să evite promulgarea unei Constituții oficiale cu compromisul adoptării legilor fundamentale (Basic Laws) în viitor”⁵⁸.

În conformitate cu prevederile unei alte Legi fundamentale, promulgată de Parlament (Knesset) în anul 1958, cu modificările ulterioare, nu pot fi candidați pentru Parlament cei „doi Rabini Șefi”, „judecătorul (shofet), judecătorul (dayan) unei Curți religioase, rabinii sau slujitorii altor religii etc. (Art. 7)⁵⁹.

În Legea fundamentală, intitulată „Jerusalem, Capital of Israel”, promulgată în anul 1980, se prevede „protecția Locurilor Sfinte”, care trebuie „protejate de profanare și orice alte violențe de orice fel care ar putea încălca libertatea de acces a membrilor diferitelor religii la locurile sacre pentru ei sau ar ofensa sentimentele lor față de acele locuri” (Art. 3)⁶⁰.

Prin această lege, statul Israel a prevăzut deci libertatea de religie și pentru celelalte două Religii monoteiste, Religia creștină și Religia islamică.

În anul 1992 a fost publicată o „Lege fundamentală” care s-a vrut a fi un fel de „*Bill of Rights*” după modelul Marii Britanii. Este vorba despre „Basic Law: Human Dignity and Liberty” (Demnitate Umană și Libertate), dar, „într-un Stat în care nu există încă o distincție clară între Religie și Stat – afirma Doamna Suzie Navot – recunoașterea unui astfel de Bill of Rights în forma adoptată în Statele constituțional-democratice, a fost o problemă deosebit de controversată”⁶¹.

56 *Ibidem*.

57 *Ibidem*.

58 *Ibidem*, p. 36.

59 *Legile Fundamentale ale Statului Israel, Basic Law: The Knesset – 1958*, <https://constitutii.wordpress.com/2013/01/28/legile-fundamentale-ale-israelului/> (accesată 22.09. 2023).

60 *Legile Fundamentale ale Statului Israel, Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel*, <https://constitutii.wordpress.com/2013/01/28/legile-fundamentale-ale-israelului/> (accesată 22.09. 2023).

61 S. Navot, *Constitutional Law of Israel*,..., pp. 40-41.

În anul 1994 a fost publicată o altă „Lege fundamentală”, intitulată „Basic Law Freedom of Occupation” (Libertatea profesiei), în care aflăm trimiteri – directe sau indirecte – la drepturile și libertățile omului, inclusiv la dreptul la libertatea de religie.

În Legea fundamentală „Demnitatea Umană și Libertatea”, din anul 1992, în care au fost enunțate principiile de bază privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului, se prevede că, în Israel, acestea „se întemeiază pe recunoașterea valorii ființei umane, a sfințeniei vieții umane și a principiului că toate persoanele sunt libere; aceste drepturi vor fi susținute în spiritul principiilor enunțate în Declarația de înființare a statului Israel” (Art. 1, Amendament)⁶².

Prin Legea fundamentală intitulată „Freedom of Occupation” (Libertatea profesiei), din anul 1994, „orice cetățean sau rezident al statului are dreptul să se angajeze în orice ocupație, profesie sau domeniu de activitate; această libertate nu poate fi restrânsă prin lege decât pentru un scop nobil și din motive de interes public” (Art. 1)⁶³.

Juriștii din Israel au ținut să precizeze faptul că, în conformitate cu prevederile ultimelor două „Legi fundamentale”, adică în cele din anul 1992 și 1994, drepturile și libertățile omului – inclusiv dreptul la libertatea de religie – nu pot fi limitate de nicio lege, „exceptând legea care corespunde valorilor statului Israel, adoptate într-un scop adecvat, și într-o măsură nu mai mare decât este prevăzut”⁶⁴.

În consecință, „... dacă Knesset-ul încearcă să adopte o lege care încalcă drepturile enumerate în legile fundamentale privind Demnitatea Umană și Libertatea, ..., o astfel de lege poate fi invalidată, chiar dacă a fost aprobată de majoritatea membrilor din Knesset”, și, aceasta duce „la recunoașterea puterii de revizuire a legilor”⁶⁵.

Acest fapt a dus „la transformarea întregului sistem”, al cărui proces evolutiv este cunoscut sub numele de „Revoluția constituțională”⁶⁶, concretizată prin afirmarea „principiului examinării judiciare a legilor” în spiritul

62 *Legile Fundamentale ale Statului Israel, Basic Law: Human Dignity and Liberty*, <https://constitutii.wordpress.com/2013/01/28/legile-fundamentale-ale-israelului/> (accesată 23.09.2023).

63 *Israel's written Constitution*, ..., p. 11.

64 S. Navot, *Constitutional Law of Israel*, ..., p. 41.

65 *Ibidem*, p. 42.

66 *Ibidem*.

legii constituționale, a „supremației legii constituționale față de legile fundamentale” și la afirmarea principiului limitării puterii Knesset-ului⁶⁷.

După afirmația aceluiași jurist israelian, în perioada acestui proces constituțional, „statul Israel a cunoscut o metamorfoză constituțională: de la starea de-a fi un model englezesc al suveranității parlamentare, a devenit un stat constituțional”⁶⁸.

Cert este faptul că, din anul 1995, „Curtea Supremă are puterea să examineze din punct de vedere juridic orice lege a Parlamentului (Knesset) care încalcă protecția drepturilor omului”⁶⁹. De altfel, practica judiciară a impus obligativitatea ca „Curtea Supremă a Israelului” „... să interpreteze orice act legislativ, reglementare, ordin sau chiar contract, în așa fel încât aceasta să le armonizeze cu prevederile noilor Legi fundamentale”⁷⁰.

„Legea fundamentală” publicată pe 17 Martie 1992 – sub titlul de „*Basic Law: Human Dignity and Liberty*” – permite ca despre „statul Israel” să se poate spune că, „... acum are o Constituție formală (a formal Constitution), dar trebuie menționat faptul că această Constituție nu este completă, ...; nu toate Legile fundamentale sunt protejate, fiind astfel expuse unor modificări cu multă ușurință, astfel încât structura Constituției așteaptă completarea cu Legi fundamentale adiționale”, fiindcă fiecare „Basic Law” este doar „un capitol al Constituției Israelului”⁷¹.

Doar Curtea Supremă poate decide dacă o astfel de „Basic Law” (Lege fundamentală) are un „conținut constituțional”⁷², și, în consecință, o îndreptățește să poarte această denumire, adică de „Basic Law”, care este „poziționată deasupra legilor obișnuite”⁷³.

O „Lege fundamentală” poate fi amendată de Parlament (Knesset) doar printr-o altă „Lege fundamentală”, dar nu se prevede „prezența majorității membrilor Knesset-ului pentru modificarea lor”⁷⁴, astfel încât o astfel de lege „poate fi schimbată și chiar abrogată printr-o majoritate simplă a

67 *Ibidem*.

68 *Ibidem*.

69 *Ibidem*, p. 47.

70 *Ibidem*.

71 *Ibidem*, p. 48.

72 *Ibidem*, p. 49.

73 *Ibidem*.

74 *Ibidem*, p. 50.

doi membri ai Parlamentului (Knesset-ului)⁷⁵, de unde rezultă – constata jurista Suzie Navot – „slăbiciunea Constituției Israelului”⁷⁶.

Dar, dincolo de această așa-zisă slăbiciune, constituționaliștii recunosc că aceste legi fundamentale au creat „Constituția Israelului din anul 1958”⁷⁷, cu Amendamentele care au urmat până în prezent, dar care – în opinia unor juriști evrei – rămâne încă la nivel de „Proiect”.

Așa cum am menționat și în rândurile de mai sus, în textul acestei Constituții aflăm în primul rând incorporate cele două „Basic Laws”, și anume aceea din 1992, intitulată „Human Dignity and Liberty” (Demnitate Umană și Libertate), și cea din 1994, denumită „Freedom of Occupation” (Libertatea profesiei), al căror text – în prezenta lucrare – a făcut obiectul unei analize hermeneutice doar în privința „Libertății de Religie” (Freedom of Religion).

Printre altele, „Legea fundamentală”, din 1992, menționa că „scopul acestei Legi ... este acela de a proteja demnitatea și libertatea umană ... (Basic Law: Human Dignity and Liberty (1992), 1 A. Purpose / Amendment 1)”⁷⁸, și că, în conformitate cu prevederile acesteia, „o încălcare a drepturilor (prevăzute de această Lege) poate avea loc doar printr-o lege adecvată valorilor statului Israel, promulgată pentru un scop stabilit, și într-o măsură care nu este mai mare decât se impune, sau printr-o reglementare adoptată în virtutea unei autorizații exprese printr-o astfel de lege” (8 Violation of rights / Amendment 1)⁷⁹.

În textul acestor „Legi fundamentale” – care au un caracter constituțional bine reliefat și precizat – libertatea de conștiință este menționată după libertatea de religie⁸⁰, de unde și statutul acesteia de „fons” și „fundamentum”, adică de „matrice” a libertății de conștiință⁸¹.

75 *Ibidem.*

76 *Ibidem.*

77 *Constitution for Israel ...*

78 *Israel's Constitution of 1958 with Amendments through 2013 ...*

79 *Ibidem.*

80 I. G. Rotaru, „La Libertà Religiosa-un Diritto naturale dell'uomo”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, vol. 9, nr. 1, 2021, pp. 650-662; I. G. Rotaru, „Religious Freedom and the Spirit in Which it Should Be Defended”, în *Liberty Today – Trends & Attitudes*, Bern, Switzerland, nr.1, 2014 – nr. 2 2015, pp. 61-63; C. Anechitoae, „Toleranța – argument al dreptului la libertatea de exprimare și libertate religioasă”, în *Analele Universității Ovidius Constanța. Seria Drept și Științe Administrative*, nr. 1 (2006), pp. 270-276.

81 Vezi N. V. Dură, „Libertatea de conștiință”, un drept primordial al omului. Precizări

În literatura de specialitate, de limbă română, se afirmă că „... libertatea conștiinței are o sferă largă, cuprinzând în ea și libertatea religioasă”⁸², de unde poate și faptul că, în conformitate cu prevederea textului constituțional român, numai „libertatea conștiinței este garantată” (Art. 29 al. 2 Constituția României), în timp ce „libertatea credințelor religioase nu pot fi îngădite sub nici o formă” (Art. 29 al. 1 Constituția României).

Din textul acestor „Legi fundamentale”, cititorul a putut constata și faptul că, la rândul ei, și „libertatea” este indisolubil asociată cu „Demnitatea umană”⁸³, care de altfel o precedă în importanță, așa după cum „Libertatea de conștiință” este relaționată cu „Libertatea de religie”, care o precedă pe cea de conștiință.

Această realitate o aflăm confirmată atât în „Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene”⁸⁴, din 7 decembrie 2000, – revăzută în anul 2010 – cât și în „Tratatul instituind o Constituție pentru Europa”⁸⁵ (Lisabona, 2007). Într-adevăr, în Tratatul de la Lisabona, din 13 decembrie 2007, se prevede că „Uniunea (Europeană) se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, ...” (Art. 1a)⁸⁶, iar în „Carta Drepturilor fundamentale a Uniunii Europene” se prevede că „... Uniunea este întemeiată pe valorile indivizibile și universale ale demnității umane, libertății, egalității și solidarității ...” (Preambul), și că „Demnitatea umană este inviolabilă”, și de aceea „aceasta trebuie respectată și protejată” (Art. 1)⁸⁷.

și corective privind conținutul și statutul ei juridic”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, vol. 8, nr. 2, 2020, pp. 27-53.

82 E. S. Tănăsescu, „Comentariu la Art. 29 din Constituția României”, în vol. *Constituția României revizuită: comentarii și explicații*, București, Ed. All Beck, 2004, p. 57.

83 *Legile Fundamentale ale Statului Israel, Basic Law: Human Dignity and Liberty, ...*

84 Vezi, N. V. Dură, „Rights”, “Freedoms” and “Principles” Set out in the Charter of Fundamental Rights of the EU”, în *Journal of Danubius Studies and Research*, vol. VI, nr. 2 (2016), pp. 166-175.

85 N. V. Dură, „Drepturile și libertățile omului în gândirea juridică europeană. De la „Justiniani Institutiones” la „Tratatul instituind o Constituție pentru Europa””, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, nr. 1, 2006, pp. 129-151.

86 *Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene*, semnat la Lisabona, 13 decembrie 2007, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT> (accesată 27.09.2023).

87 *Carta Drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* (2012/C 326/02), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT> (accesată 30.09.2023).

Așadar, pentru legiuitorul U.E., „*demnitatea umană*” este prima valoare universală a omenirii, fără de care nu se poate vorbi de „*libertatea*” omului, sau de drepturile și libertățile fundamentale⁸⁸ ale acestora.

De această demnitate a ființei umane, care precedă „*drepturile omului*”, a ținut seama și legiuitorul Statului Israel atunci când – în „*Legea fundamentală*” din anul 1992 – care are o valoare constituțională – face referire la „*Demnitate umană*” și la „*Libertate*”, și apoi la celelalte drepturi ale omului.

Cei care cunosc textul Constituției României, știu că această sintagmă, „*demnitatea umană*”, lipsește din cuprinsul acesteia. Noțiunea de „*demnitate*” a fost însă folosită de legiuitor doar în sintagma „*demnitatea persoanei*”, atunci când acesta a prevăzut că „*libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine*” (Art. 30 al. 6)⁸⁹, de unde, deci, și obligativitatea protecției constituționale a celei mai mari valori umane, demnitatea umană, fără de care nu se poate manifesta nici un drept sau libertate fundamentală a omului, inclusiv dreptul la libertatea de religie.

Aceeași realitate o aflăm însă și în textul Constituției Republicii Moldova, unde se prevede de fapt același lucru, și anume că „*libertatea exprimării nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie*” (Art. 32 al. 2)⁹⁰.

Din textul ambelor Constituții se constată că autorii acestora n-au asociat demnitatea persoanei umane la alte drepturi și libertăți ale omului, care preced ca importanță dreptul la libertatea de exprimare, așa cum este de exemplu libertatea religioasă și libertatea de conștiință, după cum prevede și textul constituțional israelian.

88 N. V. Dură, „Despre caracterul prioritar al normelor dreptului internațional, privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului, în raport cu cele ale dreptului național”, în *Revista Națională de Drept*, nr. 7-9, 2018, pp. 54-58; N. V. Dură, C. Mititelu, „The human fundamental rights and liberties in the Text of some Declarations of the Council of Europe”, în vol. *Exploration, Education and Progress in the Third Millennium*, vol. I, no. 5, București, Ed. ProUniversitaria, 2015, pp. 7-22; F. Brașoveanu, „Freedom of expression principle”, în *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, vol. XII, Issue 2, 2012, pp. 138-140.

89 *Constituția României*, <https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339> (accesată 19.09. 2023).

90 *Constituția Republicii Moldova*, https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_RM_RO.pdf (accesată 18.09. 2023).

Este de dorit ca la o nouă revizuire a celor două texte constituționale, din România și din Republica Moldova, această valoare fundamentală a omului, id est „*dignitas humana*”, care este proprie tuturor oamenilor, fiindcă însuși cuvântul „om” este „denumirea comună – precizau juriștii romani – pentru întreaga omenire (uno naturali nomine homines appellaremur) (*Justiniani Institutiones*, lb. I, V), să fie introdusă în textul constituțional.

În loc de Concluzii

Încă din anul 1948, Statul Israel, care este un „stat democratic”, și care funcționează în virtutea „regimului legii”, „protejează dreptul fundamental al oricărui individ” (Declarația de independență).

Așa cum s-a putut constata atât din prezentarea și evaluarea textului Declarației de independență a Statului Israel, cât și din cel al principalelor Legi fundamentale, care constituie de fapt materia de bază a Constituției din 1958, primul drept fundamental al omului prevăzut de legislația statului Israel este „dreptul la viață”, pe care l-a proclamat nu numai Legea lui Moise și Legea Noului Testament, ci și Declarația drepturilor omului și a dreptului natural, la care – prin Legea fundamentală din anul 1992 „*Human Dignity and Liberty*” – a fost adăugată „demnitatea umană” și „libertatea de religie”, care precedă libertatea de conștiință, ca un act de recunoaștere a valorii sfințeniei vieții umane, așa cum se prevede și în textul Constituției israeliene.

Cât privește libertatea de religie – în cuprinsul căreia Curtea Supremă a Israelului a inclus și libertatea religioasă – s-a putut constata că, pentru această Curte, cele două libertăți sunt „valori primordiale în Israel”, de unde și caracterul lor sacru, consfințit de textul Constituției din 1958.

Bibliografie

- ANECHITOAE, C., „Toleranța – argument al dreptului la libertatea de exprimare și libertate religioasă”, în *Analele Universității Ovidius Constanța. Seria Drept și Științe Administrative*, 1 (2006), pp. 270-276.
- ANECHITOAE, C., *Elemente de drept internațional. Note de curs*, București, Ed. Bren, 2010.
- ANECHITOAE, C.; Brașoveanu, F., „Considerații privind combaterea discriminării la nivel european”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 10, 2 (2022), pp. 99-110.

- *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod*, București, Ed. I.B.M.B.O.R., 2001.
- BRAȘOVEANU, F., „Considerations regarding the protection of human rights at european level”, în *Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice*, 3 (2015), pp. 27-34.
- BRAȘOVEANU, F., „Freedom of expression principle”, în *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, XII, 2 (2012), pp. 138-140.
- BRAȘOVEANU, F., „International protection of human rights”, în *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, XII, 2 (2012), pp. 135-137.
- COBĂNEANU, S.; Raicu, E., „Originea și evoluția instituției controlului constituționalității legilor”, în *Revista Națională de Drept*, 8 (2008), pp. 44-50.
- DANIEL, F., *Teologie și martiriu în Cărțile Macabeilor*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2021.
- DURĂ, N. V., „Rights”, “Freedoms” and “Principles” Set out in the Charter of Fundamental Rights of the EU”, în *Journal of Danubius Studies and Research*, VI, 2 (2016), pp. 166-175.
- DURĂ, N. V., „Libertatea de conștiință”, un drept primordial al omului. Precizări și corective privind conținutul și statutul ei juridic”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 8, 2 (2020), pp. 27-53.
- DURĂ, N. V., „About the Freedom of Religion and the Laicity. Some Considerations on the Juridical and Philosophical Doctrine”, în *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 13, 4 (2019), pp. 156-164.
- DURĂ, N. V., „Despre „Jus naturale”. Contribuții filosofico-juridice”, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, XVIII, 1 (2014), pp. 39-52.
- DURĂ, N. V., „Despre caracterul prioritar al normelor dreptului internațional, privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului, în raport cu cele ale dreptului național”, în *Revista Națională de Drept*, 7-9 (2018), pp. 54-58.
- DURĂ, N. V., „Despre Drept și natura sa”, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, VI, 1 (2002), pp. 60-64.
- DURĂ, N. V., „Dreptul la demnitate umană (dignitas humana) și la libertate religioasă. De la “Jus naturale” la “Jus cogens””, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, 1 (2006), pp. 86-128.

- DURĂ, N. V., „Dreptul la libertatea de Religie, „fons” și „fundamentum” al celorlalte libertăți ale omului”, în *Legea și viața*, 12 (2014), pp. 7-12.
- DURĂ, N. V., „Dreptul la libertatea de Religie. De la Edictul împăratului Cyrus al II-lea (cel Mare), prima „Cartă a drepturilor omului”, până la „Tratatul instituind o Constituție pentru Europa””, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 10, 2 (2022), pp. 35-72.
- DURĂ, N. V., „Drepturile și libertățile omului în gândirea juridică europeană. De la „Justiniani Institutiones” la „Tratatul instituind o Constituție pentru Europa””, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, 1 (2006), pp. 129-151.
- DURĂ, N. V., „Loi morale, naturelle, source du Droit naturel et de la Morale chrétienne”, în vol. *La morale au crible des religions*, coord. M. Th. Urvoy, Paris, Éditions de Paris, 2013, pp. 213-233.
- DURĂ, N. V., „Rules of national and international law prohibiting all forms of discrimination based on religion or religious belief”, in *Annales Canonici*, 12 (2016), pp. 45-64.
- DURĂ, N. V., „The “Man” and His Creation in the Perception of “Creationism” and “Evolutionism”. Contributions of “Christian Philosophy””, in *Philosophical-Theological Review*, 4 (2014), pp. 9-27.
- DURĂ, N. V., „The Right and its Nature in the Perception of the Roman Jurisprudence and of the Great Religions of the Antiquity”, in vol. *LUMEN: Rethinking Social Action. Core Values*, coord. A. Sandu et al., Medimond, Bologna, 2015, pp. 517-524.
- DURĂ, N. V., „The Right to Freedom of Religion during of Emperors Cyrus “the Great” (559-529 BC) and Alexander “the Great” (336-323 BC)”, în *Studii filosofice*, I, 2 (2015), pp. 231-242.
- DURĂ, N. V., „The Right to Religion: Some Consideration of the Principal International and European Juridical Instruments”, in vol. *Religion and Equality. Law in conflict*, ed. by W. C. Durham Jr., D. Thayer, UK, Routledge, 2016, pp. 15-24.
- DURĂ, N. V., „The Right to the “Freedom of Conscience”, Legal Basis for the Educational and Missionary Activity of Religious Denominations”, in *Ecumeny and Law*, 5 (2017), pp. 147-170.
- DURĂ, N. V., „The Right to the Guarantee and Ensurance of Religious Freedom from “The Statute for Religious Freedom” of 1786 to the “Declarations” Issued during the UN Session of 2019”, in *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 15, 1 (2021), pp. 117-127.

- DURĂ, N. V., „The Universal Declaration of Human Rights”, in *EIRP Proceedings*, Vol. 10, Galati, Danubius University Press, 2015, pp. 240-247.
- DURĂ, N. V.; Mititelu, C., „The Freedom of Religion and the Right to Religious Freedom”, in vol. *SGEM Conference on Political Sciences, Law, Finance, Economics & Tourism*, Albena, I (2014), pp. 831-838.
- DURĂ, N. V.; Mititelu, C., „The human fundamental rights and liberties in the Text of some Declarations of the Council of Europe”, în vol. *Exploration, Education and Progress in the Third Millennium*, București, Ed. ProUniversitaria, I, 5 (2015), pp. 7-22.
- DURĂ, N. V.; Mititelu, C., „The right to Freedom of Religion in the Jurisprudence of the European Court”, in *Journal of Danubius Studies and Research*, IV, 1 (2014), pp. 141-152.
- DURĂ, N. V.; Mititelu, C., *Principii și norme ale Dreptului Uniunii Europene privind drepturile omului și protecția lor juridică*, Constanța, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, 2014.
- GUTMANN, E., *Establishment of Israel: Analysis of Israel's Declaration of Establishment*, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/analysis-of-israel-s-declaration-of-establishment> (accesată 22.09. 2023).
- LOCKE, J., *The Reasonableness of Christianity as Delivered in the Scriptures*, ed. J. C. Higgins-Bidle, Oxford, Clarendin Press, 2000.
- LUCCHI, D., *The Law of Nature, Mosaic Judaism, and Primitive Christianity in John Locke and the English Deists*, <https://er.ceres.rub.de/index.php/ER/article/view/8354/7703> (accesată 12.09. 2023).
- MIRCEA, I., *Dicționar al Noului Testament*, București, Ed. I.B.M.B.O.R.,1995.
- MITITELU, C., „The European Convention on Human Rights”, in *10th Edition of International Conference The European Integration – Realities and Perspectives*, Galati, Danubius University Press, 2015, pp. 243-252.
- NAVOT, S., *Constitutional Law of Israel*, Netherlands, Ed. Kluwer Law International, 2007.
- NEWELL, E. T., „The Seleucid Mint of Antioch”, in *American Journal of Numismatics*, 51 (1917), pp. 1-151.
- ROTARU, I. G., „La Libertà Religiosa-un Diritto naturale dell'uomo”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 9, 1 (2021), pp. 650-662.

- ROTARU, I. G., „Religious Freedom and the Spirit in Which it Should Be Defended”, in *Liberty Today – Trends & Attitudes*, Bern, Switzerland, 1-2 (2014-2015), pp. 61-63.
- TĂNĂSESCU, E. S., „Comentariu la Art. 29 din Constituția României”, în vol. *Constituția României revizuită: comentarii și explicații*, București, Ed. All Beck, 2004, p. 57.

Instrumente juridice naționale și internaționale:

- *Carta Drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* (2012/C 326/02), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT> (accesată 30.09. 2023).
- *Constitution for Israel*, https://knesset.gov.il/constitution/ConstIntro_eng.htm (accesată 2. 09. 2023).
- *Constitution of Israel 1958, as amended to 2018*, <https://constitutions.unwomen.org/en/countries/asia/israel?provisioncategory=220e100a2e344a4c9fb4571bf85fd1b0> (accesată 25.09. 2023).
- *Constituția Republicii Moldova*, https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_RM_RO.pdf (accesată 18.09. 2023).
- *Constituția României*, <https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339> (accesată 19.09. 2023).
- *Declarația de independență (adoptată în unanimitate de Congres, la 4 iulie 1776, la Philadelphia)*, <https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/declarac89bia-de-independenc89bc483.pdf> (accesată 12.10. 2023).
- *Human rights and natural law*, <https://en.unesco.org/courier/2018-4/human-rights-and-natural-law> (accesată 12.08. 2023).
- *Israel's Constitution of 1958 with Amendments through 2013*, <https://faolex.fao.org/docs/pdf/isr129765.pdf>
- *Israel's written Constitution*, Aryeh Greenfield - A. G. Publications LTD., Second Edition, Haifa, 1995.
- *Legile Fundamentale ale Statului Israel, Basic Law: Human Dignity and Liberty*, <https://constitutii.wordpress.com/2013/01/28/legile-fundamentale-ale-israelului/> (accesată 23.09. 2023).
- *Legile Fundamentale ale Statului Israel, Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel*, <https://constitutii.wordpress.com/2013/01/28/legile-fundamentale-ale-israelului/> (accesată 22.09. 2023).

- *Legile Fundamentale ale Statului Israel, Basic Law: The Knesset – 1958*, <https://constitutii.wordpress.com/2013/01/28/legile-fundamentale-ale-israelului/> (accesată 22.09. 2023).
- *Mosaic Legislation*, <https://www.newadvent.org/cathen/10582c.htm> (accesată 19.08. 2023).
- *The Declaration of the Establishment of the State of Israel*, <https://www.gov.il/en/Departments/General/declaration-of-establishment-state-of-israel> (accesată 16.08. 2023).
- *Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene*, semnat la Lisabona, 13 decembrie 2007, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT> (accesată 27. 09. 2023).